

7. Кушнір А. Природосообразность или педагогический волонтаризм // Народное образование. — 1998. — № 9–10. — С. 137–145.
8. Моторіна В. Г. Індивідуально-творча підготовка майбутнього вчителя як умова професійного становлення // Педагогічні науки: Зб. наук. праць. — Суми: СДПУ ім. А. С. Макаренка, 2000. — С. 286–292.
9. Сериков В. В. Личностно-ориентированное образование: к разработке дидактической концепции // Педагогика. — 1994. — № 5. — С. 16–21.
10. Слостенин В. Л. Основные тенденции модернизации высшего образования // Педагогическое образование и наука. — 2004. — № 1. — С. 43–50
11. Шадриков В. Д. Личностно-ориентированное обучение // Педагогика. — 1995. — № 5. — С. 18–19.
12. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе. — М.: Сентябрь, 2000. — 112 с.

Оксана СЕРНЯК

УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДИСЦИПЛІН ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ

У статті розглядається проблема педагогічного управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу. Специфіка викладання цих дисциплін вимагає забезпечення колективних форм навчання. Процес гуманітаризації освіти висуває до вчителя гуманітарних дисциплін особливі вимоги, які полягають у володінні методами управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів.

В умовах модернізації освіти та проголошення курсу на реалізацію гуманістичної парадигми освіти проблема перетворення системи освіти з унітарної (авторитарної, трансляційної) на демократичну, гуманітарну, спрямовану насамперед на забезпечення можливостей постійного духовного розвитку особистості стає все більш актуальною. Одним з пріоритетних напрямків є розкриття здібностей і нахилів школярів, максимальне забезпечення розвитку їх інтелектуальних, моральних і духовних сил.

Разом із тим стратегічним завданням на сучасному етапі є підвищення ефективності навчання учнів з метою продуктивного засвоєння знань, формування умінь та навичок, створення умов для самовираження та самовдосконалення учнів у різних видах діяльності. У вирішенні цього важливого завдання вагоме місце належить удосконаленню педагогічного управління навчальною діяльністю школярів.

Цій проблемі присвячені дослідження К. Єсіповича, В. Лазарева, С. Машбиця, Н. Талізної, Л. Товажнянського, Г. Щедровицького, В. Якуніна та інших вчених.

Л. Товажнянський вважає педагогічне управління «цілеспрямованою, свідомою взаємодією учасників педагогічного процесу з метою забезпечення стабільного функціонування і розвитку організованої навчально-пізнавальної діяльності та досягнення оптимального результату у підготовці й належному вихованні учнів» [12, 34]. На думку В. Якуніна, суть педагогічного управління полягає в тому, що відповідно до поставленої мети здійснюється взаємодія учнів і вчителів, спрямована на активізацію діяльності учня у процесі навчання і досягнення необхідних результатів [14]. В. Михальська трактує педагогічне управління навчальною діяльністю учнів як специфічний вид діяльності, що реалізується через уміння вчителя цілеспрямовано впливати на учнів шляхом науково обґрунтованого прогнозування, планування, організації і регулювання, контролю і корекції, аналізу їхньої діяльності і досягати на цій основі освітньо-виховних цілей [5].

Однак глибшого дослідження потребують проблеми специфіки педагогічного управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів у викладанні різних дисциплін. Актуальним є оновлення змісту, пошук нових форм і методів професійної підготовки з метою забезпечення готовності майбутніх педагогів до ефективного педагогічного управління навчально-пізнавальною діяльністю дисциплін гуманітарного циклу.

Мета статті — виявити специфіку підготовки майбутніх вчителів дисциплін гуманітарного циклу до педагогічного управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів.

Змістом пізнавальної діяльності учнів при вивченні дисциплін гуманітарного циклу є ціннісно-нормативна система знань, що загальнолюдські, національні та соціальні цінності і

норми, у процесі інтеріоризації яких складається особистісна ціннісно-нормативна система цінностей учнів [6]. Відтак метою управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу вченими визначено створення системної сукупності умов для інтеріоризації загальнолюдських, національних і соціальних цінностей, що їх транслюють в освітній процес гуманітарні дисципліни, та формування особистісної системи та ієрархії цінностей випускника загальноосвітньої школи [11]. У цьому полягає специфіка педагогічного процесу в гуманітарній галузі.

Актуальною нині є зміна традиційної педагогічної практики, в якій зберігається тенденція прагматичного підходу до викладання гуманітарних дисциплін, коли за результат педагогічного процесу сприймаються знання фактів, літературних джерел, писемна грамотність тощо. Важливою особливістю пізнавальної діяльності школярів у процесі засвоєння гуманітарних дисциплін є специфічний продукт цієї діяльності: зміцнення та збагачення духовної сфери учня, формування його гуманістичних цінностей, прилучення до загальнолюдських, національних і соціальних цінностей.

Вчені наголошують, що гуманітарні знання, уміння та навички не еквівалентні знанням, умінням і навичкам у галузі природничих, математичних, технічних дисциплін [6; 7; 9; 13]. Продуктивність пізнавальної діяльності учнів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін не вичерпується засвоєнням учнями теорій, фактів, правил, способів дій. Це — багатовимірний феномен, суттю якого є певні зміни духовної сфери суб'єкта пізнання, що набувають індивідуально-особистісного характеру і є результатом великих внутрішніх зусиль. Мета викладання дисциплін гуманітарного циклу — формування у школярів системи аксіологічних знань, оцінних понять, суджень, пізнавально-оцінних дій, усвідомлення ними загальнолюдських, національних, соціальних та особистісних цінностей [11]. За такого підходу найбільш рельєфно постає особистісний характер процесу пізнання в галузі гуманітарних дисциплін.

Особливості навчальної діяльності учнів під час вивчення дисциплін гуманітарного циклу зумовлюють специфіку педагогічного управління їхнім навчанням. У цьому контексті зростають вимоги до рівня підготовки майбутніх педагогічних кадрів, які покликані здійснювати педагогічне управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів. Процес гуманітаризації освіти висуває особливі вимоги до вчителя гуманітарних дисциплін, що полягають у володінні методами управління пізнавальною діяльністю учнів, забезпеченні умов для здійснення продуктивних змін у духовній сфері особистості.

У центрі сучасних психолого-педагогічних досліджень стоїть навчальна діяльність, в якій головними чинниками є взаємодія учасників навчально-виховного процесу, їх особистісне спілкування у спільній навчально-пізнавальній діяльності. Реалізація міжособистісної взаємодії педагога з учнем, усім учнівським колективом, а також взаємодія між учнями — суб'єктами навчально-виховного процесу — мають значний вплив на результати навчання та виховання школяра. Тому стратегічним напрямком перебудови змісту, форм і методів навчання у підготовці майбутнього вчителя на сучасному етапі реформування освіти науковці вважають забезпечення таких форм навчально-пізнавальної діяльності, які передбачають міжособистісне спілкування учасників навчального процесу. На думку багатьох вчених, ця необхідна ознака процесу навчання ефективно забезпечується колективними формами навчально-пізнавальної діяльності, які займають особливе місце серед організаційних форм роботи [1; 2].

Проблемі забезпечення колективної навчально-пізнавальної діяльності учнів присвячені наукові дослідження вітчизняних (В. Вихрущ, А. Киричук, Н. Пожар, О. Ярошенко й ін.) і зарубіжних (П. Аренде, С. Каган, В. Котов, Х. Лійметс, П. Нейшн, М. Лонг, Е. Страчар та ін.) вчених. Вони сформулювали базові теоретичні положення, які забезпечують основу аналізу особливостей колективної діяльності, розробку змісту, методів та організаційних форм колективної навчально-пізнавальної діяльності.

Підготовка сучасного вчителя дисциплін гуманітарного циклу до управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів передбачає врахування специфіки застосування колективної навчально-пізнавальної діяльності у процесі опанування цих дисциплін.

Однією з особливостей, що повинен враховувати вчитель у процесі педагогічного управління означеним видом діяльності, є співпраця як «гуманістична ідея колективної

діяльності учасників, об'єднаних взаєморозумінням, проникненням у інтелектуальний світ один одного, спільним аналізом ходу і результатів означеної діяльності» [6, 64].

Дослідження Л. Пугляєвої і Р. Сверчкової [10] демонструє переваги колективної взаємодії навчальної співпраці за діадним, тріадним чи груповим принципом: вищий рівень колегіальності; більша аргументованість висловлювань її учасників; ширша інформованість за рахунок більшої кількості висловлювань думок; вищий рівень контактності і лабільності групи; вищий рівень рефлексивності. Водночас вченими визначено умови, які зумовлюють ефективність означеної діяльності: спільність мети; виконання власного індивідуального доручення кожним членом групи; координованість усіх завдань; неаддитивність (непросто складання спільного результату діяльності).

Визначальною стратегією навчання дисциплін гуманітарного циклу є комунікативний підхід, суттю якого є організація навчання, що забезпечує активну мовленнєву діяльність учнів, формування в них умінь вирішувати комунікативні завдання у процесі активізації пізнавальної діяльності за допомогою активного спілкування [7]. Так, відповідно до Державного стандарту загальної середньої освіти України, навчальних концепцій, чинних програм з рідної (української) мови «пріоритетною є мовленнєва підготовка учнів, спрямована на формування мовної особистості випускника середньої школи, зокрема розвиток умінь і навичок комунікативно виправдано користуватися засобами рідної мови в різних життєвих ситуаціях» [7, 27]. Специфіка забезпечення комунікативного підходу у навчанні іноземних мов полягає у максимальному зближенні процесу навчання іноземної мови і реального спілкування. Наголошуючи, що діяльність учителя зарубіжної літератури розглядається як діяльність художньо-педагогічна, Ф. Штейнбук зазначає, що об'єднуючим та інтегруючим елементом цієї діяльності є художньо-комунікативний аспект [13].

Комунікативно-діяльнісний підхід у навчанні дисциплін гуманітарного циклу забезпечується колективними формами роботи, які спонукають до того, що спілкування виникає як комунікативна потреба у вирішенні колективного навчального завдання. Так, М. Махмутов вказує, що колективний характер вирішення проблемних навчальних завдань має певні переваги: стимулювання пізнавальної активності учнів; вищий рівень та інтенсивніший характер засвоєння знань; формування у школярів умінь співпраці та координації дій, контролю і самоконтролю; розширення спектра соціально нормованих типів поведінки учнів тощо [4].

Впровадження колективної навчально-пізнавальної діяльності у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу сприяє забезпеченню таких найважливіших аспектів методичної системи навчання, як принцип особистісного спілкування, в основі якого лежить положення про злиття процесів спілкування і навчання, нерозривність навчально-пізнавальної діяльності учнів і діяльності спілкування, та принцип активності, що передбачає високий рівень інтелектуальної, емоційної та мовленнєвої діяльності в оволодінні дисциплін гуманітарного циклу [6; 7; 9; 14].

Очевидною є актуальність глибокого та всебічного вивчення особливостей колективної діяльності у контексті професійної підготовки майбутніх вчителів дисциплін гуманітарного циклу, пропедевтики активного та ефективного застосування цього виду навчально-пізнавальної діяльності у педагогічній практиці викладання цих дисциплін з метою формування готовності майбутнього вчителя дисциплін гуманітарного циклу до педагогічного управління колективною навчально-пізнавальною діяльністю.

Аналіз психолого-педагогічних джерел з проблеми дозволяє нам трактувати готовність майбутнього вчителя дисциплін гуманітарного циклу до педагогічного управління колективною навчально-пізнавальною діяльністю як наявність у педагога чіткого уявлення про структуру такої діяльності, розуміння її суті, усвідомлення своєї ролі та місця в здійсненні управлінських функцій під час керівництва педагогічним процесом, а також сукупність соціально значущих особистісних якостей вчителя на рівні високого розвитку і зрілості, яка продуктивно реалізовується у педагогічній практиці під час керівництва навчально-пізнавальною діяльністю учнів.

На концептуальному рівні формування готовності до педагогічного управління колективною навчально-пізнавальною діяльністю учнів — це подолання дистанції від

початкового рівня, що передбачає наявність мінімальних знань про педагогічне управління на стадії професійного самовизначення, до педагогічно-управлінської компетентності, яка передбачає високий рівень оволодіння засобами педагогічного управління: комплекс спеціальних знань, умінь і навичок, професійно важливих якостей майбутнього вчителя, що дають змогу йому ефективно управляти педагогічним процесом і здійснювати цілеспрямовану управлінсько-педагогічну дію і взаємодію.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, узагальнення досвіду педагогічної практики свідчать, що оволодіння майстерністю педагогічного управління не відбувається стихійно, опанування майбутніми вчителями арсеналом засобів педагогічного управління не може бути результатом епізодичних процедур. Часткові теоретичні знання про особливості педагогічного управління навчальною діяльністю учнів, не інтегровані в систему знань і не актуалізовані в практичній діяльності, так і залишаються лише теорією, не закріплюються в управлінських умінях і навичках майбутнього вчителя.

Вирішенню проблеми, на наше переконання, сприятиме використання системного підходу як методологічної орієнтації в науковому пізнанні проблеми, що дозволяє глибше обмірковувати сутність формування готовності майбутнього вчителя до педагогічного управління колективною навчально-пізнавальною діяльністю як цілісну систему (структуру, організацію, завдання, закономірності розвитку, оптимальні шляхи та методи впливу на її розвиток), а також визначити ієрархію завдань, доручити їх виконання відповідним структурним ступеням у визначеній послідовності.

Опираючись на визначення системи В. Афанасьєва, Ю. Конаржевського, В. Пікельної, ми трактуємо систему як певну цілісність, що складається з багатьох елементів, взаємопов'язаних між собою єдиною (стратегічною) метою, діє ефективно за умови успішного функціонування кожної із підсистем. Кожен з її елементів, здійснюючи властиві йому функції, втілює всі загальні ознаки системи. Взаємозв'язок між елементами передбачає взаємовплив кожного із них. Система як цілісне новоутворення володіє новими якісними характеристиками, що відсутні в її елементах.

Для формування готовності випускників педагогічного ВНЗ до колективної навчально-пізнавальної діяльності як важливої професійної якості вчителя дисциплін гуманітарного циклу нами впроваджено у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка авторську експериментальну організаційно-методичну систему відповідної підготовки майбутніх педагогів.

Метою впровадження цієї системи є здійснення цілеспрямованого педагогічного впливу на формування професійної готовності майбутніх учителів дисциплін гуманітарного циклу до педагогічного управління колективною навчально-пізнавальною діяльністю учнів засобом акумуляції теоретичних положень психолого-педагогічної науки про таке управління та методичних засад її застосування у навчально-виховному процесі.

Використання експериментальної організаційно-методичної системи передбачає цілеспрямоване забезпечення різних організаційних форм, методів і засобів професійної підготовки вчителів дисциплін гуманітарного циклу з метою формування у майбутніх педагогів сукупності знань, умінь, навичок, потреб, мотиваційних переконань, що забезпечують необхідний рівень сформованості готовності вчителів до педагогічного управління колективною навчально-пізнавальною діяльністю учнів.

В основу системи закладено комплекс педагогічних умов формування готовності вчителя гуманітарного профілю до педагогічного управління колективною навчально-пізнавальною діяльністю учнів: розвиток у майбутніх педагогів мотивації до застосування колективних видів роботи у процесі організації навчально-пізнавальної діяльності учнів; формування системних знань студентів про сутність вказаної діяльності учнів та основ педагогічного управління нею; актуалізація комунікативно-діяльнісного підходу в процесі педагогічного управління колективною навчально-пізнавальною діяльністю учнів; науково-методичне забезпечення зразків ефективної професійної поведінки з елементами оптимального педагогічного управління колективною навчально-пізнавальною діяльністю учнів у процесі викладання дисциплін гуманітарного циклу; цілеспрямований розвиток у майбутніх педагогів організаційно-управлінських і комунікативних умінь.

Впровадження організаційно-методичної системи передбачає модифікацію змісту і форм дисциплін загальнопрофесійного (українська мова, українська література, історія, зарубіжна література, іноземна мова) та педагогічного (вступ до педагогічної професії, педагогіка, освітні технології) циклів, до яких розроблено окремі теми, творчі завдання, запропоновано новітні методики з формування готовності майбутніх учителів до педагогічного управління колективною навчально-пізнавальною діяльністю учнів. Основною ланкою системи і важливим чинником у вирішенні покладених на неї завдань є впровадження професійно-орієнтованого спецкурсу «Теоретико-методичні основи педагогічного управління колективною навчально-пізнавальною діяльністю учнів», що вивчається студентами експериментальної групи, і педагогічна практика у школі. Міждисциплінарний проект побудови системи сприяє забезпеченню єдиного простору для формування готовності до педагогічного управління колективною навчально-пізнавальною діяльністю учнів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін.

Результати впровадження розробленої нами системи свідчать, що управлінський аспект є необхідним чинником професійної підготовки майбутніх педагогів. Формування готовності вчителя гуманітарних дисциплін до педагогічного управління навчальною діяльністю учнів на засадах системного та комунікативно-діяльнісного підходів має стати невід'ємним компонентом професійної підготовки вчителів. У процесі педагогічного управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів вчитель дисциплін гуманітарного циклу повинен бути ініціатором, організатором і керівником впровадження колективних форм навчання.

ЛІТЕРАТУРА

13. Зимняя И. А. Психология обучения иностранным языкам в школе. — М.: Просвещение, 1991. — 220 с.
14. Лийметс Х. Й. Групповая работа на уроке. — М.: Знание, 1975. — 88 с.
15. Матис Т. А. Изучение психических новообразований совместной учебной деятельности школьника // Формирование учебной деятельности школьников. — М.: Педагогика, 1982.
16. Махмутов М. И. Проблемное обучение. Основные вопросы теории. — М.: Педагогика, 1975. — 368 с.
17. Михальська В. Р. Управлінська компетентність учителя сучасної школи // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. Зб. наук. праць / Ред. кол. Н. В. Гузій (відп. ред.) та ін. — К.: НПУ, 2003. — Вип. 10. — С. 68–74.
18. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: Навч. посібник для студентів вищих закладів освіти. — К.: Ленвіт, 2000. — 384 с.
19. Пентиліук М. І. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах. — К.: Ленвіт, 2004. — 400 с.
20. Пікельна В. С. Управління школою. У 2 ч. — Харків: Основа, 2004. — 224 с.
21. Пометун О. І., Фреман Г. О. Методика навчання історії в школі. — К.: Генеза, 2006. — 328 с.
22. Пуляева Л. В., Сверчкова Р. Т. Особенности познавательной деятельности в ситуации непосредственного общения // Мышление: процесс, деятельность, общение / Ред. А. В. Бурштинский. — М.: Наука, 1982.
23. Сметанський М. І., Галузьяк В. М. Педагогічна влада та її виховний потенціал // Педагогіка і психологія. — 1996. — № 4. — С. 32–39.
24. Товажнянський Л. Л., Романовський О. Г., Пономарьов О. С. Педагогіка управління. — Харків: НТУ «ХПИ», 2003. — 408 с.
25. Штейнбук Ф. М. Методика викладання зарубіжної літератури у школі: Навч. посібник. — К.: Кондор, 2007. — 316 с.
26. Якунин В. А. Обучение как процесс управления: Психологические аспекты. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1988. — 160 с.

Наталія МИКИТЕНКО

АКТИВНЕ НАВЧАННЯ У КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРИРОДНИЧОГО ПРОФІЛЮ

У статті проаналізовано домінуючі традиційні та нетрадиційні форми організації навчання у ВНЗ України, США і Канади. Обґрунтовано використання методів активного навчання з точки зору доцільності їх використання в процесі формування у майбутніх фахівців природничого профілю інішомовної професійної